

AKCIJA KURBANA U MEDRESAMA ISLAMSKE ZAJEDNICE U BOSNI I HERCEGOVINI

Ahmed HATUNIĆ

Behram-begova medresa u Tuzli
hatunicahmed@hotmail.com

SAŽETAK: Ovaj rad bavi se akcijom žrtvovanja kurbana za potrebe medresa Islamske zajednice u Bosni i Hercegovini čiji su počeci vezani za Gazi Husrev-begovu medresu i Kurban-bajram 1961. godine. U njemu je ukratko izloženo šerijatskoppravno utemeljenje akcije, uključujući pojašnjenje i definiciju pojma kurbana, kategorizaciju obaveze i njene vrijednosti te historijski tok organiziranog žrtvovanja kurbana u Bosni i Hercegovini. Redovi koji slijede sadrže odgovore na pitanja: kako je ova akcija organizirana u medresama Islamske zajednice u Bosni i Hercegovini i kakve su njene perspektive u budućnosti?

Ključne riječi: kurban, Kurban-bajram, tradicija, žrtvovanje, Islamska zajednica, medresa, Islamska gimnazija, akcija kurbana, kurbansko meso, kurbanska kožica

Uvod

Na osnovu zaključka Vijeća muf-tija Islamske zajednice u Bosni i Hercegovini (broj 03-2-121/21, od 23. safera 1443./30. septembra 2021. godine) o organiziranju tematske sjednice Vijeća o zekatu, sadekatul-fitru i kurbanu, a u čijem radu će učestvovati predstavnici Ureda za zekat, Ureda za društvenu brigu i akademske zajednice (profesori s fakulteta Islamske zajednice u Bosni i Hercegovini), izrađen je referat o temi *Akcija kurbana u medresama Islamske zajednice u Bosni i Hercegovini*. Ovim referatom bi se trebalo odgovoriti na pitanja kako je ova akcija organizirana u medresama Islamske zajednice u Bosni i Hercegovini i kakve su njene perspektive u budućnosti. Referat je izrađen

na osnovu podataka i informacija iz svih medresa u Bosni i Hercegovini i Sandžaku (8 medresa), te Islamske gimnazije dr. Ahmeda Smajlovića iz Zagreba (ukupno 9 odgojno-obrazovnih ustanova). To su:

- Gazi Husrev-begova medresa u Sarajevu,
- Medresa Reis Ibrahim-ef. Maglajlić u Banjoj Luci,
- Karadoz-begova medresa u Mostaru,
- Behram-begova medresa u Tuzli,
- Medresa Reis Džemaludin-ef. Čaušević u Cazinu,
- Elči Ibrahim-pašina medresa u Travniku,
- Medresa Osman-ef. Redžović u Velikom Čajnom,

- Medresa Gazi Isa-beg u Novom Pazaru i
- Islamska gimnazija dr. Ahmeda Smajlovića u Zagrebu.

Dugujemo zahvalnost direktorima svih pobrojanih ustanova, rukovodiocu Vjersko-prosvjetne službe Islamske zajednice u Srbiji, te Upravi za ekonomske i finansijske poslove Rijasetu IZ u BiH, koji su za potrebe izrade ovoga referata ustupili neophodne podatke.

1. Šerijatskoppravna polazišta

Žrtvovanje kurbana u danima Bajrama jedan je od ibadeta utemeljenih na ajetima Časne Knjige, sunnetu Poslanika, a.s., ali i tradiciji drugih Allahovih poslanika, naročito Ibrahima,

a.s. Prinošenje kurbana podrazumi-jeva žrtvovanje/klanje životinje (deva, goveče ili bravče: ovca ili koza), propisane dobi i karakteristika u danima Kurban-bajrama, radi približavanja/ibadeta Uzvišenom Allahu.

O pitanju propisanosti i zakonitosti žrtvovanja kurbana postoji konsenzus (الإجماع) islamskih učenjaka, koji su konstatirali veliki učenjaci ummeta, poput Ibn Kudame, Ibn Dekika el-Idaa, Ibn Hadžera, El-Ševkanija i dr. Jedan dio islamskih pravnika žrtvovanje kurbana u danima Bajrama smatra vadžibom (Ebu Hanife, imam Evzai, imam Lejs i imami Ahmed, po jednom rivajetu), dok ga većina smatra pritvrđenim sunnetom – sunne muekkede (malikije, šafije, hanbelije, zahirije, Ebu Jusuf, učenik imama Ebu Hanife, po jednoj predaji).

Uzvišeni kaže:

﴿إِنَّا أَعْطَيْنَاكَ الْكَوْثَرَ (1) فَصَلِّ لِرَبِّكَ
وَاحْتَرِ (2) إِنَّ شَانِئَكَ هُوَ الْأَبْتَرُ (3)﴾
[سورة الكوثر: 1-3]

“Mi smo ti, uistinu, mnogo dobro dali, zato se Gospodaru svome moli i kurban kolji, onaj koji tebe mrzi sigurno će on bez spomena ostati.” (El-Kevser, 1-3)

قُلْ إِنْ صَلَاتِي وَنُسُكِي وَمَحْيَايَ وَمَمَاتِي
لِلَّهِ رَبِّ الْعَالَمِينَ

“Reci: ‘Klanjanje moje, i obredi moji, i život moj, i smrt moja doista su posvećeni Allahu, Gospodaru svjetova.’” (El-En’am, 162)

وَلِكُلِّ أُمَّةٍ جَعَلْنَا مَنْسَكًا لِيَدْكُرُوا اسْمَ
اللَّهِ عَلَىٰ مَا رَزَقَهُمْ مِّنَ بَيْمَاتِ الْأَنْعَامِ
فَلَهُمْ إِلَهُ وَاحِدٌ فَلَهُ أَسْلِمُوا وَبِحَبْرِ
الْمُحْيِينَ

“Svakoj vjerskoj zajednici propisali smo klanje kurbana, da bi spominjali Allahovo ime prilikom klanja stoke koju im On daje. Vaš Bog je jedan Bog, zato se samo Njemu iskreno predajte! A radošnom viješću obraduj poslušne.” (El-Hadždž, 34)

U hadisu koji prenosi Enes b. Malik kaže se da je “Allahov Poslanik, a.s., svojom rukom, kao kurbane zaklao dva krupna, crno-bijela, rogata ovna. Izgovorio je bismilu, donio

tekbir i pritisnuo ih nogom po vratu.” (Muslim, 2004:574)

Abdullah b. Omer prenosi da je “Allahov Poslanik, a.s., svake od deset godina, koliko je proveo u Medini, klao kurbana.” (Tirmizija, 2004:4/395)

Aiša, r.a., prenosi da je Allahov Poslanik, a.s., rekao da “čovjek na Kurban-bajram ne može ništa draže Allahu uraditi nego što je pustiti krv (kurbana). Kurban će na Sudnjem danu doći sa svojim rogovima, papcima i runom (dlakom). Kurbandska krv stigne prije do Allaha, džellešanuhu, nego što padne na zemlju. Zato se i vi radujte kurbanu!” (Tirmizija, 2004:4/385)

Tradicija žrtvovanja kurbana u ime Uzvišenog seže do početka čovječanstva, kada su dvojica Ademovih, a.s., sinova prinijeli žrtvu. O tome pripovijeda Kur’an:

وَإِثْلَ عَلَيْهِمْ نَبَأَ ابْنَيْ آدَمَ بِالْحَقِّ إِذْ قَرَّبَا
قُرْبَانًا فَتُقُبِّلَ مِنْ أَحَدِهِمَا وَلَمْ يُتَقَبَّلْ مِنَ
الْآخَرَ قَالَ لَأَفْتُلَنَّكَ قَالَ إِنَّمَا يَتَقَبَّلُ اللَّهُ
مِنَ الْمُتَّقِينَ

“I ispričaj im o dvojici Ademovih sinova, onako kako je bilo, kada su njih dvojica žrtvu prinijeli, pa kada je od jednog bila primljena, a od drugog nije. Ovaj je rekao: ‘Sigurno ću te ubiti!’ Allah prima samo od onih koji su dobri’, reče onaj.” (El-Maide, 27)

U svim krajevima u kojima žive muslimani u Bosni i Hercegovini i državama okruženja (Sandžak, Srbija, Crna Gora, Sjeverna Makedonija, Kosovo, Hrvatska, Slovenija...), u narodu je poznato kur’ansko kazivanje o Ibrahimu, a.s., kome je od Uzvišenog naredeno da žrtvuje svoga sina Ismaila, a.s., koji je zamijenjen velikim kurbanom:

وَقَدَّيْنَاهُ بِذَبْحٍ عَظِيمٍ

“i kurbanom velikim ga iskupismo.” (Es-Saffat, 107)

Iako žrtvovanje kurbana spada u red drugostepenih obaveza (vadžib), shodno propisima hanefijskog mezheba, radi se o ibadetu i propisu koji su naši muslimani vjerno izvršavali, pa

i u vremenu ekonomskih teškoća i socijalističke vladavine. Obaveznost ovoga ibadeta utemeljena je na hadisu Allahovog Poslanika, a.s.:

مَنْ وَجَدَ سَعَةً فَلَمْ يُصَحِّحْ فَلَا يَثْرَبَنَّ
مُصَلًّا

“Ko bude imao mogućnosti, a ne žrtvuje kurbana, neka se ne približava mjestu klanjanja naših bajram-namaza (musalla).” (Ibn Madže, 2009:2/1044)

Žrtvovati kurbana dužna je svaka osoba koja je slobodna, musliman, punoljetna, razumna, imućna i nije na putu (mukim). U tome nema razlike između žene i muškarca. *Imućna osoba* koja je dužna žrtvovati kurban, shodno hanefijskoj pravnoj školi, jeste ona osoba koja posjeduje nisab – višak imovine u odnosu na osnovne kućne potrebe u iznosu 91,6 grama zlata ili 641,50 gram srebra, što za mjesec šaban i ramazan 1444. hidžretske ili 2023. godine u novcu iznosi 9897 KM. (Odluka Vijeća muftija br. 03-2-11/23 od 14. februara 2023. godine) Drugi mezhebi (šafijski, malikijski i hanbelijski) za imućnu osobu ne uvjetuju posjedovanje iznosa nisaba već zahtijevaju posjedovanje iznosa cijene kurbana ukoliko predstavlja višak u odnosu na osnovne potrebe čovjeka i njegove porodice (šafije), ili zahtijevaju posjedovanje iznosa cijene kurbana koja im nije nužna za zadovoljenje osnovnih potreba (malikije), ili zahtijevaju da čovjek bude u mogućnosti obezbijediti iznos cijene kurbana pa makar ga pozajmio od nekoga uz uvjet da pozajmljeni iznos može vratiti (hanbelije).

Vrijeme žrtvovanja kurbana, prema hanefijskoj i većini drugih pravnih škola (malikije i hanbelije), počinje nakon klanjanja bajram-namaza prvoga dana i traje do kraja trećeg dana Bajrama (akšam-namaza). Prema šafijskoj pravnoj školi, to vrijeme počinje nakon klanjanja bajram-namaza prvog dana i traje do kraja četvrtoga dana kurban-bajrama (akšam-namaza). To je stav Ibn Tejmije, Ibn Kajjima, El-Ševkanija, Ibn Baza i nekih savremenih učenjaka.

2. Kratak historijski pregled vođenja akcije žrtvovanja kurbana u okviru Islamske zajednice u Bosni i Hercegovini

Prvi kurban za potrebe jedne od medresa u Bosni i Hercegovini je žrtvovan u dvorištu Gazi Husrev-begove medrese Sarajevu, u Dobrovoljačkoj ulici, na prvi dan Kurban-bajrama 1961. godine, kao lični kurban muderisa hfz. Kamil-ef. Silajdžića. Ponukani ovim primjerom, u Gazi Husrev-begovoj medresi 1964. godine počinju organiziran pristup žrtvovanja kurbana za potrebe ishrane učenika. Početkom sedamdesetih godina prošlog stoljeća, dolaskom, tada mladih, profesora u službu u Gazi Husrev-begovu medresu Ferhat-ef. Šete, rahmetli Ibrahim-ef. Džananovića i rahmetli Nijaz-ef. Šukrića, postavljaju se temelji organiziranoj realizaciji akcije "Kurban za potrebe medrese" kasnije i Fakulteta islamskih nauka, a godinama poslije i u drugim medresama i obrazovnim ustanovama u Bosni i Hercegovini, Sandžaku i Hrvatskoj.

Tada nastaju prvi tekstovi u našim glasilima o ovoj temi i pišu se prve tematske hutbe o kurbanu za potrebe medrese i fakulteta.

Ranih devedesetih godina dvadesetog stoljeća (1992-1995), uporedo s Agresijom na Bosnu i Hercegovinu, nastaju ili reaktiviraju svoj rad, uz Gazi Husrev-begovu medresu u Sarajevu, vjerovatno najznačajnije odgojno-obrazovne ustanove našega naroda: 5 bosanskohercegovačkih medresa (s izuzetkom medrese Reis Ibrahim-ef. Maglajlić, koja je otvorena 2020. godine), te medresa u Zagrebu (1993), danas Islamska gimnazija, dok je medresa Gazi Isa-beg počela sa svojim radom 17. septembra 1990. godine.

S osnivanjem ili reaktiviranjem rada medresa u BiH, Sandžaku i Hrvatskoj, pokrenuta je i akcija žrtvovanja kurbana za njihove potrebe. Po završetku Agresije na Bosnu i Hercegovinu, ona dobiva svoje jasne forme, svake godine bivajući sve važnijom i postajući značajan ekonomski i finansijski oslonac u radu svake ustanove.

3. Ostvareni rezultati

U posljednjim godinama, akcija "Kurban za medrese" razvijala se na način da je u potpunosti ili djelimično (Hrvatska i Sandžak) zadovoljavala potrebe odgojno-obrazovnih ustanova, kada su meso i prerađevine od mesa u pitanju, otvarajući mogućnosti za određene vidove razmjene/kompenzacije kurbanskih mesnih prerađevina za druge potrebne artikle, poput pilećeg mesa i dr. Broj muslimana koji su davali povjerenje medresama u izvršavanju obaveze žrtvovanja kurbana rastao je iz godine u godinu, čime je u velikoj mjeri olakšan rad ustanova i čime su one dobivale veće mogućnosti da budu od pomoći organima Islamske zajednice u Bosni i Hercegovini i lokalnoj zajednici na svome području u realizaciji prvenstveno vjersko-obrazovnih, ali i humanitarnih programa.

Značajno je da se veliki broj kurbana u Bosni i Hercegovini nabavlja iz povratničkih sredina, na način da medrese otkupljuju sva krupna grla stoke koja ispunjavaju šerijatske, pravne i veterinarske uvjete za kupovinu i žrtvovanje, a u vlasništvu su povratnika.

Tako se ekonomski jača povratnička populacija, koja može biti uvjerenjena da će stoku koju uzgoji moći plasirati tokom Kurban-bajrama za potrebe ove akcije.

Nekoliko medresa već godinama učestvuje u akciji Rijaset Islamske zajednice u Bosni i Hercegovini otkupom određenog broja grla sitne stoke od povratnika, donirajući u potpunosti meso i kožu za potrebe Bošnjaka muslimana u povratničkim sredinama.

U svim medresama i Islamskoj gimnaziji u posljednjih pet godina registriran je dostatan broj uplata koji je uglavnom mogao zadovoljiti njihove potrebe, što nije bio slučaj u nekim prošlim vremenima. Postepeno je raslo povjerenje muslimana, tako da se broj uplata kurbana u posljednjih desetak godina gotovo udvostručio, na čemu bi se, promotivnim aktivnostima u našim džematima i medžlisima, moglo dodatno poraditi.

Svaka od medresa i gimnazija značajne količine mesa doniraju narodnim kuhinjama, obdaništima, javnim socijalnim ustanovama, humanitarnim organizacijama i pojedincima. Također, medrese resursima koje ostvare u akciji zadovolje u velikoj mjeri svoje i potrebe drugih odgojno-obrazovnih ustanova Islamske zajednice u Bosni i Hercegovini na svome području, te podrže edukativne projekte i programe na području i organizaciji muftijstva kojem pripadaju.

4. Načini provođenja akcije "Kurban za medrese"

Akcija "Kurban za medrese" u svakoj ustanovi se odvija po određenom planu i u koordinaciji vlastite komisije, dok u Sandžaku taj posao radi Mešihat IZ u Srbiji. Usvajanje plana Akcije i imenovanje komisije za realizaciju i njenog predsjednika u nadležnosti je školskih odbora medresa. Usvajanju plana prethodi sastanak direktora medresa i predsjednika komisija za akciju "Kurban za medrese" (koji su u pravilu pomoćnici direktora za učenički dom) s predstavnicima Uprave za ekonomske i finansijske poslove Rijaset IZ u Bosni i Hercegovini. Na tim sastancima se utvrdi prijedlog cijene kurbana, koju nakon toga usvaja Rijaset, te se dogovaraju osnovne smjernice, pravci i tokovi godišnje akcije, sa specifičnostima koje donosi svaka godina. Potom slijedi promoviranje Akcije putem štampanih i elektronskih medija, promotivnih materijala, reklama i hutbi o kurbanu, koja se kazuje u svim džamijama Islamske zajednice u Bosni i Hercegovini. Svaka ustanova na početku Akcije poziva potencijalne dobavljače za nabavku i izvršioce klanja stoke za kurbane (ovlaštene klaonice), te firme za otkup kurbanskih kožica da dostave svoje ponude. Na prijedlog komisija, prihvataju se ponude i ugovaraju poslovi, a da bi se osigurala pravovremena realizacija Akcije, jer je važno na vrijeme i u skladu sa šerijatskim propisima obaviti klanje kurbana. Sa svim ponuđačima potpisuju se ugovori o nabavci

stoke, te se usaglašavaju cijene za živu vagu krava, junica ili cijena sitne stoke za medrese koje u akciji nabavljaju tu stoku. Svako goveče prije potpisivanja ugovora biva obavezno pregledano od imenovane komisije. Sva stoka koja se žrtvuje u ovoj akciji mora obavezno ispunjavati šerijatske uvjete za kurban i posjedovati urednu veterinarsku dokumentaciju, po važećim zakonima i propisima Bosne i Hercegovine.

Žrtvovanje kurbana, distribucija i skladištenje kurbanskog mesa odvija se pod nadzorom profesora medresa. U realizaciji ove akcije (priprema mesa i njegovo skladištenje, priprema mesa za podjelu 1/3 uplatiocima kurbana i drugi poslovi) učestvuje, u pravilu, kompletno nastavno i ostalo osoblje zaposleno u medresama, kao i određeni broj učenika. Određena količina kurbanskog iskoštenog mesa, potrebna za rad kuhinja medresa, deponuje se u posebnim skladištima, koja posjeduju savremene rashladne uređaje (posjeduju ih sve osim medrese u Banjaluci), određena količina se daje na preradu i kompenzaciju za druge proizvode kompanijama koje se bave preradom mesa, a preostala količina se donira ustanovama Islamske zajednice, humanitarnim i zdravstvenim ustanovama, organizacijama, narodnim kuhinjama, studentskim domovima, obdaništima i pojedincima koji su u stanju socijalne potrebe. Važno je, kada je u pitanju realizacija akcije "Kurban za medrese", napomenuti ulogu Rijaseta Islamske zajednice u Bosni i Hercegovini, muftijstava, medžlisa i džemata, bez kojih bi bilo gotovo nemoguće provesti ovu akciju, naročito na ovome dostignutome nivou kvaliteta i korisnosti.

5. Problemi medijske prezentacije, uplata, organizacije i izvještavanja

Posao žrtvovanja kurbana u medresama/ustanovama je kompleksan i slojevit. On ima svoje ekonomske, pravne, finansijske i organizacijske aspekte, kako u fazi pripreme, tako i u fazama realizacije i završetka,

putem prerade i skladištenja mesa i proizvoda u vlastitim skladišnim prostorima i onima koje posjeduju kompanije mesne industrije, s kojima medrese saraduju.

U vezi s medijskom prezentacijom, do sada nije bilo nikakvih poteškoća. U tom smislu medresama/ustanovama su na raspolaganju mediji Islamske zajednice u Bosni i Hercegovini i, u potrebnoj mjeri, drugi mediji. Saradnja s muftijstvima, medžlisima i džematima je na visokom nivou, tako da se sve planirane aktivnosti, potrebne za promociju Akcije, provode bez većih poteškoća. Uplate se vrše u medžlisima i na blagajnama medresa i nadležnih muftijstava, dok se manji broj vrši direktno na bankovne račune.

Neke medrese su osmislile i razvile softverski program "Elektronski kurban (e-kurban)", gdje, u saradnji s medžlisima, pohranjuju podatke od važnosti za efikasnije vođenje poslova (Behram-begova medresa u Tuzli). "E-kurban" je baza podataka u koju se unose podaci o dobavljačima, što uključuje prezime, ime, JMBG, adresu, općinu, poštanski broj, broj telefona, broj lične karte, broj računa u banci, banka (svi ovi podaci su važni kod sklapanja ugovora o nabavci), podatke o klaonicama s nazivom, adresom, općinom, poštanskim brojem i brojem telefona. Baza podataka sadrži i obrazac vaganja (prije i poslije klanja), s datumom, imenom dobavljača, klaonice, brojem ušne markice, vrstom stoke: krava slabija, krava bolja, junica neteljena, junica teljena, količinom žive vage (kg), količinom mesa (kg) nakon klanja stoke (podaci iz ovog obrasca se koriste kod obračuna vrijednosti svake pojedinačne nabavke, kod obračuna radmana i sl.). Elektronska baza podataka prikazuje broj uplata, tako da se jednostavnim unosom podataka i odabirom vrste uplate (preuzima li uplatilac trećinu mesa ili ne) dnevno može pratiti broj uplata, i pojedinačno po svakom naplatnom mjestu, i zbirno. Baza omogućava pregled izvještaja po dobavljačima, po klaonicama, te pregled po osnovu

angažmana profesora u klaonicama. Jedna od njenih mogućnosti jeste da se generiraju svi ugovori sa svim dobavljačima, jer se u njoj automatski vežu količine i vrste nabavljene stoke s dobavljačima. Broj ušne markice koji se unosi u bazu omogućava da se, osim navedenih vrsta izvještaja, mogu generirati i drugi izvještaji po određenim kriterijima.

Organizaciju i plan akcije prati neizvjesnost po pitanju broja uplata, što je uvijek nepoznanica, u većoj ili manjoj mjeri, dok se u isto vrijeme s dobavljačima mora dogovoriti i ugovoriti unaprijed određena količina. Veličina i kompleksnost toga problema naročito je izražena u vremenima pandemije ili ekonomske krize uzrokovane agresijom na Ukrajinu, što je dovelo do nestašice žive stoke na tržištu u Bosni i Hercegovini, otežanog uvoza i vidnog povećanja cijene žive stoke. Elektronska baza podataka u određenoj mjeri olakšava navedeni problem, jer omogućava stalni uvid u broj uplata na terenu.

Realizacija akcije u 2022. godini bila je prilično otežana, zbog poskupljenja stoke, prijevoza, klaoničkih i drugih usluga, dok je cijena uplate povećana s 350 KM na 390 KM, što se odrazilo na kvalitet stoke (a time i mesa), otežalo dogovore o preradi i kompenzaciji, te u određenoj mjeri smanjilo ekonomske efekte akcije. Ti efekti bili su od početka do kraja neizvjesni, zbog sveukupnog stanja na tržištu, koje se nije moglo do kraja predvidjeti. Ipak, uz navedene poteškoće i izazove, prema našim informacijama, prošlogodišnja akcija je ipak završena uspješno i, u ekonomsko-finansijskom smislu, pozitivno.

6. Problemi u realizaciji: nabavka, prehrana, žrtvovanje

U normalnim okolnostima, realizacija Akcije uključuje nabavku, prehranu i samo žrtvovanje u danima Bajrama, što je kompleksan posao koji se mora početi i završiti u tačno određeno vrijeme (tri dana Bajrama). Pojedinačnih dobavljača krupne stoke je sve manje, čak i u

tradicionalno stočarskim sredinama, poput Bratunca, Zvornika, Romanije..., odakle se, doslovno, kupe sva raspoloživa grla koja ispunjavaju šerijske, pravne, sanitarne i ekonomske uvjete, koji su unaprijed postavljani. Stoga je nužno opredijeliti se za kompanije koje se bave uvozom žive stoke, što je, naročito kada je u pitanju 2022. godina, omogućilo da se Akcija uspješno privede kraju bez vidljivih finansijskih gubitaka. Jedan broj medresa je, zbog navedenih poteškoća, pribjegao nabavci većeg broja grla sitne stoke, čija cijena nije bila mnogo povećana u odnosu na cijenu krupne stoke. To je problem s kojim će se medrese vjerovatno suočavati i u narednom periodu, jer je smanjenje stočnog fonda kod pojedinačnih uzgajivača sve očitija pojava. Povećana cijena stočne hrane, a time i držanja nabavljene stoke u danima prije Bajrama, povećala je nabavnu cijenu kurbana i time dodatno otežala realizaciju Akcije u svakoj medresi.

Žrtvovanje/klanje kurbana predstavlja složen i zahtjevan proces koji ima svoje otežavajuće i ograničavajuće okolnosti, koje se ogledaju u smanjenom broju certificiranih klaonica koje su spremne da se u danima Bajrama posvete isključivo ovom poslu za potrebe medresa. Klaoničkih radnika je sve manje i potražnja za njima je izuzetno velika u danima Bajrama, što su činjenice koje iz godine u godinu utječu na sve veće cijene klaoničkih usluga. U budućnosti bi ovaj problem mogao biti sve očitiji i veći.

Zakonska obaveza klaonica i veterinara koji su kod njih angažirani jeste da se uradi *BSE* analiza goveda starijih od dvije godine na *kravlje ludilo*. To dodatno komplicira realizaciju poslova po pitanju vremena i troškova, jer se nalazi moraju čekati minimalno 24 sata, dok meso za to vrijeme mora ostati deponovano i pod nadzorom u skladišnim rashlađenim objektima klaonica. S obzirom na to da u Bosni i Hercegovini već godinama ne postoji nijedan zabilježen slučaj *kravljeg ludila*, bilo bi dobro kod zakonodavaca inicirati i lobirati promjenu navedenog propisa,

jer je sama Akcija usporena i komplicirana i zbog toga što se analize vrše samo na dva mjesta u zemlji: u Sarajevu i Banjaluci.

7. Kurbanske kožice

Postoji izražen problem zbrinjavanja kože sitne stoke, za koju ne postoji interes za otkupom od firmi koje se bave prometom i izvozom kože. Do sada se ona zbrinjavala uz kožu krupne stoke, uglavnom uz simboličnu naknadu ili čak i bez naknade, tako što je otkupljivač tokom otkupa kože krupne stoke (goveđe) bio u obavezi o svom trošku zbrinuti kožu sitne stoke, što se odvijalo uz velike pregovaračke napore Uprave za ekonomske i finansijske poslove Rijasetta Islamske zajednice i rukovodstava medresa. Za pretpostaviti je da će taj problem u budućnosti biti još izraženiji i kompleksniji.

Trebalo bi razmotriti mogućnosti organizirane prerade ovčijih kožica, koje bi se nakon obrade koristile za potrebe džamija ili za pojedinačne potrebe muslimana u kućama, u vidu serdžada za namaz, koje bi se mogle i prodavati na domaćem i svjetskom tržištu.

Cijena otkupa goveđe kože u posljednjim godinama je jako niska, tako da prodaja kurbanskih kožica ni izbliza kao nekada ne doprinosi finansijskim rezultatima akcije. Nekada je cijena žive vage govečeta bila ekvivalentna cijeni sirove neusoljene kože govečeta, što je bilo dovoljno za pokrivanje kompletne usluge klanja stoke, početnog hlađenja mesa i više od toga. Bilo bi dobro pokušati iznaći inozemnog partnera, preko kojeg bi se osigurao bolji plasman goveđe i, eventualno, ovčije kože u budućem vremenu.

8. Životinjski otpad i njegovo zbrinjavanje

Životinjski klaonički otpad uglavnom zbrinjavaju klaonice, s kojima su sklapani ugovori o žrtvovanju kurbana, i s tim u vezi nema značajnijih problema. Otpad kod iskoštavanja i obrade mesa za potrebe medresanskih kuhinja zbrinjava se uz naknadu

od nadležnih komunalnih preduzeća i tu nema značajnijih poteškoća.

Bilo bi dobro u budućnosti kod članova zakonodavnih organa države Bosne i Hercegovine pobuditi oprez kada je u pitanju donošenje novih zakona po pitanju klanja životinja i zbrinjavanja klaoničkog otpada, odnosno da se u fazama prilagođavanja zakonima Evropske unije izbjegne situacija da izvršenje obreda klanja kurbana dođe u pitanje i u koliziju sa zakonskim odredbama. U svakom slučaju, muslimanima u zakonodavnim organima države treba sugerirati da se po pitanju donošenja tih zakona obavezno konsultiraju s nadležnima u Islamskoj zajednici u Bosni i Hercegovini, radi osiguravanja zakonitog izvršavanja obreda žrtvovanja kurbana u budućnosti.

U narednom periodu treba razmotriti mogućnosti prerade i otkupa određenih organa životinja koji su do sada tretirani kao klaonički otpad (dio ponutrica, rogovi, papci, kosti i sl.), čime bi se mogla ostvariti određena dobit, s jedne, i kvalitetno zbrinjavanje tih ostataka, s druge strane.

9. Podjela trećina kurbana uplatiocima, prerada i kompenzacija mesa

Podjela trećina kurbana uplatiocima je zahtjevan, ali važan posao u danima Bajrama, kada se svakome uplatiocu, koji to prilikom uplate naglasi, dodijeli, u pravilu, 5 kg junećeg mesa s kostima i 5 kg junećeg mesa bez kostiju. Taj omjer mesa nije se mogao u medresama doslovno primjenjivati u 2022. godini, kada je dijeljeno isključivo goveđe ili isključivo ovčije meso. Ova obaveza uveliko utječe na dignitet i budućnost akcije, jer je kvalitet mesa jedna od najboljih promocija akcije "Kurban za medresu".

Do sada su medrese u Bosni i Hercegovini, uz pomoć Uprave za ekonomske i finansijske poslove Rijasetta, uspijevale dogovoriti preradu mesa i njegovu kompenzaciju za druge proizvode mesne industrije, na čemu bi u budućnosti trebalo dodatno raditi, da dosadašnji obim i kvalitet saradnje ne bi postali upitni.

Medresa Gazi Isa-beg u Novom Pazaru ima dogovorenu doradu dijela kurbanskog mesa od kojeg dobivaju suho meso i sudžuku, dok nisu u mogućnosti izvršiti preradu mesa i dobivanje drugih proizvoda (pašteta, parizer, mesni narezak i sl.) ili kompenzaciju za druge proizvode iz ponude mesne industrije. Islamska gimnazija u Zagrebu nije u stanju osigurati doradu, preradu i kompenzaciju kurbanskog mesa. Bilo bi dobro u budućnosti naći način da se u pomenutom segmentu pomogne medresi Gazi Isa-beg u Novom Pazaru i Islamskoj gimnaziji u Zagrebu.

Količine mesa koje prelaze potrebe medresa bivaju donirane humanitarnim i drugim organizacijama, odgojno-obrazovnim ustanovama i udruženjima, poput ustanova: "CROPS" u Smolućoj kod Lukavca, obdanište "Evlad" u Brčkom, obdanište "Aladin" u Tuzli, mektske igraonice u Odžaku, Janji i Bijeljini, Fakultet islamskih nauka u Sarajevu i Studentski centar Islamske zajednice u Bosni i Hercegovini, studentski dom u Tuzli, Kantonalna bolnica u Livnu, narodna kuhinja Bosaurska Gradiška, Islamski pedagoški fakultet u Bihaću, Centar za djecu bez roditeljskog staranja "Duga" u Kulen Vakufu (Bihać), Socijalno pedagoška životna zajednica Bihać, više podružnica i javnih kuhinja Muslimanskog dobrotvornog društvo "Merhamet", Organizacija ratnih vojnih invalida općine Cazin, Udruženje Centar za majku i dijete i socijalni paket za stare, bolesne i iznemogle "Fenix", Sanski Most, Narodna kuhinja "Fenix" Sanski Most, UG Narodna kuhinja "Optimisti" u Prijedoru, Srednja poljoprivredna škola "Sanusfuturum" u Sanskom Mostu, Organizacija SOS dječije selo BiH u Sarajevu, podružnica Cazin, Udruženje penzionera Bihać (podružnica Golubić), Drin i Bakovice (centri za zbrinjavanje osoba s posebnim potrebama) u Fojnici, veći broj muslimana u stanju socijalne potrebe tokom čitave godine, te za potrebe manifestacija i programa u organizaciji muftijstava, medžlisa i džemata na teritorijama Bosne i Hercegovine, Hrvatske i Sandžaka.

10. Smještajni kapaciteti za dugoročno čuvanje i skladištenje mesa i prerađevina

Sve medrese (osim one u Banjaluci) i Islamska gimnazija u Zagrebu imaju smještajne i rashladne resurse koji su dovoljni za čuvanje mesa koje im je potrebno tokom godine. Ukoliko bi se u budućnosti pojavio problem plasmana mesa za preradu u mesnoj industriji, onda bi se pojavio dodatni, gotovo nerješiv problem njegovog skladištenja i čuvanja. Nijedna od medresa nema mogućnost skladištenja veće količine mesa, koja prevazilazi njene potrebe, naročito kada je u pitanju meso sitne stoke (ovčije), za čijom preradom nema posebnog interesa u kompanijama koje se bave preradom mesa. Bilo bi dobro razmisliti o izgradnji rashladnih skladišnih kapaciteta za meso sitne stoke, koje bi se pakovalo i deponiralo, a nakon toga distribuiralo tokom čitave godine određenim ustanovama i kategorijama stanovništva putem Ureda za društvenu brigu Rijaseta Islamske zajednice u Bosni i Hercegovini. To bi mogao biti centralni magacin Islamske zajednice u Bosni i Hercegovini, jer je prisutna zasićenost kurbanskim mesom u danima Bajrama i neposredno poslije u humanitarnim ustanovama, ali i kod pojedinaca, dok se protokom vremena ta potreba kod nekih kategorija stanovništva i pojedinaca uvećava. Time bi socijalna korist od akcije bila još izraženija.

11. Zaključna razmatranja

Akcija "Kurban za medresu", nakon gotovo šezdeset godina od utemeljenja u okrilju Gazi Husrev-begove medrese u Sarajevu, predstavlja važan ekonomski resurs za medrese i Islamsku gimnaziju u Zagrebu, s jedne, ali i važnu formu i način izvršavanja obreda žrtvovanja kurbana za muslimane savremenog doba, naročito one koji žive u gradovima i one koji zbog svojih obaveza nisu u stanju nabaviti, zbrinuti i propisno žrtvovati kurban u danima Bajrama. S obzirom na to da se radi o čitavom nizu aktivnosti koji zahtijevaju umijeće, prostor, vrijeme

i ostale resurse, sve je više muslimana i muslimanki koji će drage volje prepuštati svoje žrtvovanje kurbana jednoj od medresa ili ustanova Islamske zajednice u Bosni i Hercegovini, uz preuzimanje ili nepreuzimanje dijela kurbanskog mesa. Smatramo da će obimi akcije dodatno rasti, čime će ona postajati još važniji resurs u budžetima obrazovnih ustanova koje je organiziraju, s tim da će i izazovi i poteškoće koji prate povećanje broja uplata kurbana bivati vjerovatno veći i izraženiji. Organi Islamske zajednice u Bosni i Hercegovini mogu dodatno poboljšati kvalitet akcije, raditi na povećanju broja uplatilaca, poboljšati njeno provođenje, smještaj i preradu mesa, dok bi medrese sa svoje strane u budućnosti mogle obezbijediti meso i proizvode za odgojno-obrazovne ustanove na svome području, što se prvenstveno može odnositi na obdaništa, cjelodnevne mektske igraonice i studentske domove.

U budućnosti se pred uspješnu realizaciju akcije, naročito ukoliko bi broj uplatilaca rastao, što je za očekivati, može ispriječiti manjak ili nedostatak klaoničkih, prerađivačkih i smještajnih kapaciteta, što može prerasti u problem koji se s ovakvom organizacijskom šemom akcije i dosadašnjom strategijom Islamske zajednice u Bosni i Hercegovini u vezi s njom, teško može uspješno riješiti.

Bilo bi dobro u budućnosti nastaviti jačati odnose Islamske zajednice u Bosni i Hercegovini s vlasnicima kompanija mesne industrije, koji imaju i klaonice, te možda u nekima od njih ili potpuno novima pokušati ostvariti određene vlasničke udjele, što bi ovu akciju u budućnosti dodatno osiguralo i preveniralo određene probleme i poteškoće. Adekvatne rashlađujuće smještajne ili, ako je moguće, prerađivačke kapacitete, naročito mesa sitne stoke, za potrebe Ureda za društvenu brigu Rijaseta, koji pomaže ljude u stanju socijalne potrebe tokom čitave godine, trebalo bi pokušati iznaći u narednom periodu.

Otkup stoke iz povratničkih sredina, ali i onih seoskih u drugim dijelovima Bosne i Hercegovine, trebalo bi nastaviti, uz pažljiva planiranja,

konsultacije s uzgajivačima, džematima i glavnim i džematskim imamima, da bi se ojačao obim uzgoja stoke kod pojedinačnih uzgajivača, čime bi se unaprijedio ostanak i opstanak ljudi na svojim ognjištima u selima u cijeloj Bosni i Hercegovini.

Ukoliko bi nivo prikupljanja sredstava zekata i sadekatul-fitra u Bejtul-mal Islamske zajednice u Bosni i Hercegovini rastao u narednom periodu i ukoliko bi to, naspram potreba drugih kategorija njegovih

korisnika, bilo moguće, mogla bi se iz istoga fonda finansirati neka vrsta subvencije povratničkim, ali i drugim uzgajivačima muslimanima po grlu krupne ili sitne stoke, što bi dodatno ojačalo, barem simbolično, povratničke sredine, a utjecalo bi na rejting i autoritet Islamske zajednice u Bosni i Hercegovini i njenog Bejtul-mala. Fond će takvim i sličnim postupcima dodatno jačati, proizvođači istovremeno kod ljudi u potrebi radnu i poslovnu svijest, umjesto

primalačke, jer bi oni u tom slučaju istovremeno bili primaoci i proizvođači novih vrijednosti od koristi za sebe i cjelokupno društvo. Medrese i Islamsku gimnaziju na putu poboljšanja i unapređenja akcije kurbanu treba i u budućnosti na odgovarajući način podržati i pomagati, jer je bez ove akcije teško zamisliti njihov rad na postignutom nivou u pogledu kvaliteta odgojno-nastavnog procesa i života učenika u učeničkim domovima.

Literatura

- Korkut, Besim, *Kur'an s prijevodom*, El-Kalem, Sarajevo, 1991.
- Margīnānī (Al-), Šayḥ al-islām Burhānuddīn Abi Ḥusayn 'Alī b. Abi Bakr b. 'Abd al-Ġalīl al-Rašīdānī, *Al-Hidāyašarḥbidāya al-mubtadī*, Dār ihya al-turāt al-'arabī, Bayrūt, 1995., dio prvi (113-115) i dio četvrti (str. 255-262).
- Sayyid (Al-), Sābiq, *Fiqh al-sunna*, Dār al-fath li al-'alam al-'arabī, Al-Qāhira, 1994., dio 2. (str.28-33).
- Ġazīrī, 'Abd al-Rahmān, *Kitāb al-fiqh alā al-madāhib al-arba'a*, Dār al-ḥadīṭ, Al Qāhira, 1994.
- Dokumenti iz arhive Uprave za ekonomske i finansijske poslove Rijasetu Islamske zajednice u Bosni i Hercegovini.
- Dokumenti i zapisnici iz arhive Behram-begove medrese u Tuzli.
- Statistički podaci i informacije dobivene upitnikom od direktora Gazi Husrev-begove medrese u Sarajevu, Medrese Reis Ibrahim-ef. Maglajić u Banjoj Luci, Karadoz-begove medrese u Mostaru, Medrese Reis Džemaludin-ef. Čaušević u Cazinu, Elči Ibrahim-pašine medrese u Travniku, Medrese Osman-ef. Redžović u Velikom Čajnom, Islamske gimnazije dr. Ahmeda Smajlovića u Zagrebu, te rukovodioca VP službe Islamske zajednice u Srbiji dr. Rešada Plojovića za Medresu Gazi Isa-beg u Novom Pazaru.
- Intervju sa šefom odjela za ekonomske poslove Uprave za ekonomske i finansijske poslove Rijasetu IZ u BiH dr. Bilalom Memiševićem.
- Intervju sa članovima komisije za realizaciju akcije "Kurban za Behram-begovu medresu" Mehmedalijom Čandićem (predsjednik) i Sevetom Mehmedčehajićem.
- Dokument o planu akcije "Kurban za Behram-begovu medresu u Tuzli godine 2022."
- Izveštaj o realizaciji akcije "Kurban za Behram-begovu medresu u Tuzli 2022."
- Dokument o projektu "E-kurban u Behram-begovoj medresi u Tuzli", čiji su autori Elvedin Kozarević i Sevet Mehmedčehajić.
- Odluka Vijeća muftija o visini nisaba za šaban i ramazan 1444. h. godine br. 03-2-11/23 od 14. februara 2023. godine.

الموجز

حملة الأضاحي في مدارس المشيخة الإسلامية في البوسنة والهرسك

أحمد هاتونيتش

يتناول هذا البحث حملة الأضاحي التي تنفذ لتلبية احتياجات مدارس المشيخة الإسلامية في البوسنة والهرسك، والتي ترتبط بداياتها بمدرسة الغازي خسرو بك وعيد الأضحى سنة 1961. يستعرض البحث بإيجاز الأساس الفقهي للحملة، بما في ذلك توضيح وتعريف مفهوم الأضحية، وتصنيف التكليف وقيمتها، والمسار التاريخي لتنظيم ذبح الأضاحي في البوسنة والهرسك. ثم يقدم المقال إجابات عن الأسئلة الآتية: كيف تُنظم هذه الحملة في مدارس المشيخة الإسلامية في البوسنة والهرسك، وما توقعاتها في المستقبل؟

الكلمات الرئيسية: الأضحية، عيد الأضحى، التقاليد، التضحية، المشيخة الإسلامية، المدرسة الإسلامية، الثانوية العامة الإسلامية، حملة الأضاحي، لحوم الأضاحي، جلود الأضاحي.

Summary

ORGANIZED QURBANI SACRIFICE FOR THE NEEDS OF MADRASAS OF THE ISLAMIC COMMUNITY IN BOSNIA AND HERZEGOVINA

Ahmed Hatunić

This article thematizes the organized Qurbani sacrifice for the needs of madrasas of the Islamic Community in Bosnia and Herzegovina which dates back to the year 1961 when this activity was organised in Gazi Husrev-bey's Madrasa in Sarajevo. It offers a brief review of sources that present Sharia-legal foundation of this activity along with the definition and the explanation of the phenomenon of Qurbani sacrifice. The article also presents a categorization of this religious obligation, its value, and a review of the history of organized Qurbani sacrifice in Bosnia and Herzegovina. It gives answers to the following questions: How this activity is organized in the madrasas of the Islamic Community in Bosnia and Herzegovina? And: What are its future prospects?

Keywords: Qurbani, E'id al Adha, tradition, sacrifice, Islamic Community, madrasa, Islamic gymnasium, organized qurbani sacrifice, qurbani meat, the skins of the qurbani